

Μια σύντομη παρουσίαση της ζωής και του έργου του Masud Khan

Κώστας Ταλφανίδης

Ψυχαναλυτής-Ψυχοθεραπευτής

Μέλος της ΕΕΨΨ και της
Επιτροπής Βιβλιοθήκης

Εισαγωγή

Ο Masud Khan (ΜΚ) συγκαταλέγεται ανάμεσα στους ψυχαναλυτές που άσκησαν επιρροή στο ψυχαναλυτικό γίγνεσθαι του δεύτερου μισού του 20^{ου} αιώνα. Η ζωή του υπήρξε σύνθετη και πολυκύμαντη και το επιστημονικό του έργο πολυοξιδές. Σ' αυτό το σημείωμα θα αναφερθώ σε μερικά βιογραφικά του στοιχεία και θα εστιάσω περισσότερο στην εξέλιξή του ως ψυχαναλυτή, στο επιστημονικό του έργο και στη συνεισφορά του στην Ψυχαναλυτική θεωρία και κλινική.

Το μεγάλο στην πατρίδα

Ο Mohammed Masud Raza Khan (1924-1989), όπως είναι το πλήρες όνομά του, γεννήθηκε στην περιοχή του Punjab, στις 21 Ιουλίου 1924. Την περίοδο εκείνη το Punjab αποτελεί τμήμα της υπό Βρετανική κυριαρχία ενιαίας περιοχής των Ινδιών. Μετά την αποχώρηση των Βρετανών και τον διαχωρισμό της περιοχής, εντάσσεται στο σημερινό Πακιστάν. Ο ΜΚ περνάει τα πρώτα χρόνια της ζωής του στο Montgomery (Sahival) του Punjab, στα κτήματα του πατέρα του.

Πατέρας του είναι ο Fazaldad Khan και μητέρα του η Khursheed Begum. Ο ΜΚ είναι παιδί του τέταρτου γάμου του πατέρα του. Από το γάμο του Fazaldad και της Khursheed γεννήθηκαν τρία παιδιά, ο Tahir (1923-1983), ο Masud και η Mahmooda (1926-1942).

Το 1937, η οικογένεια εγκαθίσταται στη Lyallpur όπου ο πατέρας του έχει αγοράσει μια μεγάλη έκταση γης. Ο ΜΚ αναφερόμενος στην επίδραση των γονιών του γράφει: «Έχω εσωτερικεύσει τον πατέρα μου ως παράδοση και όχι απλώς ως γονιό. Η παράδοση έχει μια ευρύτερη ικανότητα κρατήματος από οποιαδήποτε ατομική σχέση». Για τη μητέρα του γράφει: «Παρέμενα αποξενωμένος από την μητέρα μου, αλλά παρά όλα αυτά υπάρχει κάτι πιο ουσιαστικό μέσα μου από τη Μητέρα παρά από τον Πατέρα - Εννοώ στη ρίζα. Μόνο που οι ρίζες είναι τόσο σιωπηλά και κρυμμένα πράγματα».

Η οικογένεια του Masud μιλούσε στο σπίτι Punjabι. Ο ίδιος μαθαίνει καλά Αγγλικά κατά την παιδική του ηλικία. Αργότερα μαθαίνει και Γαλλικά. Από το 1942 έως το 1945 φοιτά στο Πανεπιστήμιο του Punjab,

όπου σπουδάζει Αγγλική Φιλολογία και παίρνει το πτυχίο του και μεταπτυχιακό δίπλωμα.

Μεταξύ του 1943 και του 1946 φαίνεται ότι έχει κάποια μορφή ψυχοθεραπείας, πιθανόν ψυχοδυναμικής εμπνεύσεως, με τον Dr Latif, ο οποίος ήταν ψυχολόγος εκπαιδευμένος στις ΗΠΑ. Ο ΜΚ, το Μάιο του 1946, κάνει αίτηση για να γίνει δεκτός στο Ψυχαναλυτικό Ινστιτούτο του Λονδίνου. Στις 21 Οκτωβρίου 1946 φθάνει στο Λονδίνο, γίνονται οι συνεντεύξεις για την εκτίμησή του και γίνεται δεκτός ως εκπαιδευόμενος στο Ινστιτούτο.

Τα χρόνια της εκπαίδευσης

Ο ΜΚ ανήκει στην πρώτη σειρά εκπαιδευμένων που γίνονται δεκτοί στο Ινστιτούτο μετά την λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Αρχίζει ανάλυση, πιθανόν το Νοέμβριο του 1946, με την Ella Freeman Sharpe. Τον Μάιο του 1947 η Sharpe πεθαίνει. Τον Ιούνιο του 1947, ο ΜΚ συνεχίζει την ανάλυσή του με τον John Rickman. Η ανάλυση του ΜΚ με τον Rickman διαρκεί μέχρι το θάνατο του δευτέρου τον Ιούλιο του 1951. Στο μεταξύ όμως ο ΜΚ έχει ολοκληρώσει την εκπαίδευσή του και το Δεκέμβριο του 1950 εκλέγεται πρόεδρος μέλος της Βρετανικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας (ΒΨΕ). Κατά την διάρκεια της εκπαίδευσής του έχει ως πρώτη επόπτρια την Α. Freud και ως δεύτερη επόπτρια την Μ. Klein. Στο τέλος του 1952 ολοκληρώνει την εκπαίδευσή του και στην ψυχανάλυση των παιδιών και παίρνει τον τίτλο του ψυχαναλυτή παιδιών. Επόπτες του σ' αυτή την εκπαίδευση είναι ο D.W.Winnicott, ο Clifford Scott και η Marion Milner. Φαίνεται όμως ότι ο ΜΚ δεν άσκησε σε μεγάλο βαθμό αυτή την εξειδίκευσή του στην ψυχανάλυση των παιδιών.

Ο ΜΚ, ως εκπαιδευόμενος, διαθέτει αρκετό χρόνο για μελέτη, την οποία

κάνει συνήθως, στην βιβλιοθήκη της Tavistok. Ανάμεσα στους δασκάλους του κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσής του είναι η Α. Freud, η Μ. Klein, ο D. W. Winnicott, ο Μ. Balint, ο W. Hoffer, ο J. C. Flügel, ο S. H. Foulkes, η J. Riviere, η S. Payne και η P. Heimann. Από νωρίς αναπτύσσεται μια συμπάθεια ανάμεσα στην Α. Freud και τον ΜΚ. Η Α. Freud τον εκτιμά για τη βαθιά γνώση που έχει του έργου του πατέρα της και υποστηρίζει την εξέλιξή του μέσα στη ΒΨΕ.

Οικογενειακή ζωή

Το 1952 ο ΜΚ παντρεύεται με την Jane Shore, η οποία ασχολείται επαγγελματικά με το χορό. Ο γάμος τους διαλύεται το 1958. Το 1959 ο ΜΚ κάνει 2^ο γάμο με την διάσημη μπαλαρίνα Svetlana Beriosova. Ο γάμος αυτός διαλύεται το 1974.

Επαγγελματική εξέλιξη

Το 1951 και μετά το θάνατο του Rickman αρχίζει ανάλυση με τον D. W. Winnicott. Ανάμεσα στον D. W. Winnicott και τον ΜΚ δημιουργείται μια στενή και ισχυρή σχέση η οποία διατηρείται μέχρι το θάνατο του D. W. Winnicott το 1971. Από τα πιο επίπονα έργα που αναλαμβάνει και διεκπεραιώνει με επιτυχία ο ΜΚ, είναι και αυτό της έκδοσης των έργων του D. W. Winnicott, μέχρι το θάνατο του τελευταίου.

Το 1952, νέοι ψυχαναλυτές της ΒΨΕ ιδρύουν έναν όμιλο, τη Λέσχη 1952. Ανάμεσα στα ιδρυτικά μέλη είναι ο ΜΚ. Ο όμιλος αυτός προσκαλεί εξέχοντες αναλυτές να παρουσιάσουν τις ιδέες του σ' αυτόν και να γίνει συζήτηση. Πρόκειται για μια ανανεωτική κίνηση, η οποία βρίσκει ανταπόκριση στους έμπειρους αναλυτές της εποχής εκείνης.

Το 1955 ο ΜΚ γίνεται τακτικό μέλος και το 1959 διδάσκων αναλυτής της

ΒΨΕ. Ανήκει στην Ανεξάρτητη Ομάδα. Σημαντικό τμήμα της επιστημονικής και επαγγελματικής δραστηριότητάς του αφιερώνει στην ΒΨΕ και στο Ψυχαναλυτικό Ινστιτούτο του Λονδίνου. Από το 1954 και για πολλά χρόνια είναι Επίτιμος Βιβλιοθηκάριος και μέλος της Επιτροπής Βιβλιοθήκης του Ινστιτούτου, υπεύθυνος των Αρχείων της Εταιρείας και διευθυντής των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας του S. Freud. Ασκει με επιτυχία τα καθήκοντα του εκδότη της Διεθνούς Ψυχο-Αναλυτικής Βιβλιοθήκης. Μεταξύ των ετών 1969 και 1978 εκδίδονται υπό την καθοδήγησή του 31 τόμοι. Συγγραφείς τους είναι εξέχοντες ψυχαναλυτές της εποχής που ζουν στη Βόρειο Αμερική, τη Βρετανία και τη Γαλλία. Επίσης είναι στην αρχή βοηθός εκδότης, υπεύθυνος για τις βιβλιοπαρουσιάσεις και αργότερα αναπληρωτής εκδότης του Διεθνούς Περιοδικού της Ψυχανάλυσης καθώς και της Διεθνούς Επιθεώρησης της Ψυχανάλυσης από την αρχή της έκδοσής της.

Διεθνής αναγνώριση

Από τη δεκαετία του 1960 κάνει πολλά ταξίδια στις ΗΠΑ είτε ως προσκεκλημένος ομιλητής Πανεπιστημίων και Ψυχαναλυτικών Ινστιτούτων είτε για ιδιωτικούς λόγους. Γνωρίζεται με τον R. Greenson, τον K. Menninger, τον R. Langs και αναπτύσσει μια πολύχρονη και στενή φιλία με τον R. Stoller. Επίσης διατηρεί δεσμούς με ψυχαναλυτές που ζουν στη Γαλλία και ταξιδεύει συχνά στο Παρίσι. Εδώ πρέπει να γίνει ιδιαίτερη μνεία για την μακρόχρονη και στενή φιλία που τον συνέδεε με τον ψυχαναλυτή παιδιών V. Smirnof. Επίσης διατηρεί σχέσεις με τους J-B. Pontalis, D. Anzieu, J. Chasseguet-Smirgel, J. McDougall, J. Laplanche, J. Lacan, A. Green, Major, P. Marty, M. de M^o Uzan και άλλους. Από το 1970 είναι συνεκδότης της Γαλλικής Νέας Επιθεώρη-

σης της Ψυχανάλυσης, στην οποία και δημοσιεύει μέχρι το 1987 αρκετά άρθρα του και βιβλιοπαρουσιάσεις.

Από το 1951 έως το 1975 συμμετέχει στα περισσότερα Συνέδρια της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης (ΔΨΕ) και σ' αρκετά από αυτά παρουσιάζει εργασίες.

Τα ενδιαφέροντα του ΜΚ επεκτείνονται στη Λογοτεχνία, τη Φιλοσοφία, τη Γλωσσολογία, τις Καλές Τέχνες. Τρέφει μεγάλη αγάπη για τα βιβλία, όπως φαίνεται και από τον πλούτο της Βιβλιοθήκης του. Δημιουργεί μια αξιόλογη συλλογή Ιμπρεσιονιστών και μετά-Ιμπρεσιονιστών ζωγράφων και εκτιμά ιδιαίτερα το έργο των κυβιστών. Στον ευρύτερο κοινωνικό του κύκλο συγκαταλέγονται καλλιτέχνες και πνευματικοί άνθρωποι. Ο ίδιος ζωγραφίζει και γράφει ποιήματα.

Ασθένεια και θάνατος

Το 1975 διακόπτεται η εκπαιδευτική του δραστηριότητα στην ΒΨΕ. Τον ίδιο χρόνο γίνεται διάγνωση ότι πάσχει από σοβαρή ασθένεια για την οποία χρειάζεται να γίνουν αρκετές χειρουργικές επεμβάσεις και μακροχρόνια θεραπεία. Πεθαίνει στο Λονδίνο στις 7 Ιουνίου 1989 και ενταφιάζεται στον οικογενειακό τάφο στο Πακιστάν.

Συγγραφική παραγωγή

Η επιστημονική και συγγραφική παραγωγή του είναι ογκώδης και πολυοκιδής. Δημοσιεύονται δεκάδες άρθρα και βιβλιοπαρουσιάσεις του στο ΔΠΨ, στην Διεθνή Επιθεώρηση της Ψυχανάλυσης, στην Γαλλική Νέα Επιθεώρηση της Ψυχανάλυσης και σε άλλα ψυχαναλυτικά περιοδικά της Βρετανίας, των ΗΠΑ, της Γερμανίας και της Ολλανδίας. Γράφει την εισαγωγή σε βιβλία άλλων συγγραφέων, συμμετέχει σε συλλογικούς τόμους, συγγράφει τα βιβλία

Η Ιδιωτικότητα του Εαυτού (1974), *Αποξένωση στις Διαστροφές* (1979), *Κρυμμένοι Εαυτοί* (1983) και *Όταν Έρχεται η Άνοιξη* (1988).

Θεωρητικές και κλινικές επεξεργασίες

Ο ΜΚ με την ευρυμάθεια που τον διέκρινε είναι φυσικό να έχει επηρεασθεί στη θεωρητική του σκέψη και την κλινική του πρακτική από πολλούς ψυχαναλυτές. Οι κυριότερες όμως αναφορές του είναι στον Freud και τον Winnicott. Επίσης όσον αφορά την επεξεργασία του για τις σχιζοειδείς καταστάσεις φαίνεται να στηρίζεται στην εργασία του Fairbairn.

Επιγραμματικά μπορούμε να πούμε ότι ο ΜΚ, ακολουθώντας την Ανεξάρτητη Παράδοση, ενδιαφέρεται για την επίδραση του περιβάλλοντος στο βρέφος, επικεντρώνεται στην πρώιμη εμπειρία του βρέφους από τη σχέση με τη μητέρα του και στη συμβολή αυτής της εμπειρίας στη διαμόρφωση του εαυτού. Θεωρεί μάλιστα ότι η επαρκής μητρική λειτουργία παίζει σημαντικό ρόλο μέχρι και το τέλος της εφηβείας του παιδιού. Ο ΜΚ δίνει έμφαση στην έννοια του εαυτού. Ο εαυτός δεν συμπίπτει με το εγώ του Freud, το οποίο είναι μια οργανωμένη δομή που διαμεσολαβεί μεταξύ του εξωτερικού περιβάλλοντος και των λειτουργιών του σώματος. Όταν ο ΜΚ μιλάει για τον εαυτό αναφέρεται σε εμπειρία, και πιο συγκεκριμένα στην εμπειρία που διαμορφώνεται από το εγώ ως αντικείμενο το ίδιο του εξωτερικού περιβάλλοντος.

Ίσως η περισσότερο γνωστή θεωρητική και κλινική επεξεργασία του ΜΚ είναι αυτή για το συσσωρευτικό τραύμα, την οποία δημοσιεύει σε δυο εργασίες του το 1963 και το 1964. Κατά τον ΜΚ το συσσωρευτικό τραύμα προκύπτει από μια επαναλαμβανόμενη αποτυχία της μητέρας να προστατεύσει από μη σημα-

ντικές, αρχικά και φαινομενικά, τραυματικές εμπειρίες το παιδί της από τη γέννηση έως την εφηβεία του. Αυτές οι αποτυχίες της μητέρας να δράσει ως προστατευτική ασπίδα και βοηθητικό εγώ, οφείλονται στην διείσδυση των δικών της αναγκών και της δικής της προσωπικότητας. Αρχικά οι εμπειρίες δεν εγγράφονται ως τραυματογενείς, αλλά καθίστανται τραυματικές συλλογικά και αναδρομικά και αφού έχουν συσσωρευτεί αφανώς και σιωπηλώς και έχουν προδιαθέσει την εξέλιξη του εγώ που βρίσκεται εν τω γεννάσθαι. Αυτή η προδιάθεση συνεπάγεται την πρόωρη αλλά και σχετικά μη συγκροτημένη ανάπτυξη του εγώ και οδηγεί σ' έναν ημισυμβιωτικό δεσμό μεταξύ του παιδιού και της μητέρας. Αυτός ο τύπος δεσμού αναστέλλει την κατάλληλη απαρτίωση της επιθετικότητας μέσα στην προσωπικότητα και επίσης δημιουργεί δυσκολίες κατά την απώλεια και τον αποχωρισμό. Ειδικά επηρεάζεται κατά τον ΜΚ η εξέλιξη του σωματικού-εγώ και αυτό κλινικά μπορεί να παρατηρηθεί στην σεξουαλικότητα των ενηλίκων ασθενών. Ο ΜΚ συνδέει το συσσωρευτικό τραύμα με τη διαταραχή της προσωπικότητας και ιδιαίτερα με τις σχιζοειδείς καταστάσεις και με τις συνδεόμενες με αυτές διαστροφές.

Ο ΜΚ αποδίδει στους σχιζοειδείς «διαταραγμένη πρωταρχική συναισθηματική απαρτίωση» η οποία οφείλεται σε αποτυχία του πρωταρχικού μητρικού περιβάλλοντός τους. Ερευνώντας τις πηγές αυτής της πρώιμης περιβαλλοντικής αποτυχίας, ο ΜΚ λέγει ότι προέρχεται από μητέρες που είναι είτε αδιάφορες είτε υπερκτητικές. Και στις δυο περιπτώσεις, τα παιδιά τους αναπτύσσουν μια αίσθηση αποστέρησης και κατωτερότητας, καθώς δεν αισθάνονται ότι έχουν αγαπηθεί και ότι αξίζουν. Κατ' ακολουθία, παραμένουν καθηλωμένα στις μητέρες τους και αυτή η παλινδρομημένη στάση επε-

κτείνεται και στον τρόπο με τους οποίους οι σχιζοειδείς σχετίζονται και με τα εξωτερικά και με τα εσωτερικά αντικείμενα. Όπως είναι αναμενόμενο, εκτιμούν τον εσωτερικό τους κόσμο πολύ περισσότερο από την εξωτερική πραγματικότητα.

Ο ΜΚ αντιλαμβάνεται τη διαστροφή ως έναν τρόπο διαπραγμάτευσης των σχιζοειδών διχοτομήσεων μέσω της σεξουαλικοποίησης. Στις σχιζοειδείς διαταραχές η αποξένωση αφορά τον εαυτό από το αντικείμενο, ενώ στις διαστροφές η αποξένωση αφορά τον εαυτό από την ενόρμηση. Ο σχιζοειδής αποσύρεται από το αντικείμενο, ενώ ο διαστροφικός μπορεί να κάνει χρήση του αντικειμένου. Το αντικείμενο από τον διαστροφικό μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να γίνει

είδωλο, για εξιδανίκευση και για ναρκισσιστική ταύτιση. Σύμφωνα με τον ΜΚ, ο διαστροφικός ανατράφηκε από μια μητέρα που τον αγαπούσε πολύ, αλλά η μητέρα αυτή δεν μπόρεσε να κατανοήσει την ανάγκη του παιδιού να αποκτήσει βαθμιαία μια χωριστή και ανεξάρτητη ύπαρξη. Η σωματική φροντίδα αυτού του παιδιού από την μητέρα του ήταν έντονη, αλλά απρόσωπη και το παιδί αποτελούσε ναρκισσιστική προέκταση του εαυτού της.

Όσον αφορά την τεχνική, ο ΜΚ εισήγαγε τροποποιήσεις αναφορικά με τη χρήση της ερμηνείας, την κατανόηση της μεταβίβασης και αντιμεταβίβασης, την κατανόηση των εκδραματίσεων και την ανάλυση των ονείρων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Cooper, J. *Speak of me as I am: The life and work of Masud Khan*. London: Karnac Books, 1993.

Khan, M. M. R. *The Privacy of the Self*. London: Hogarth, 1974.

Khan, M. M. R. *Alienation in Perversions*. London: Hogarth, 1979.

Willoughby, R. Masud Khan. *The Myth and the Reality*. London: FAB, 2005.